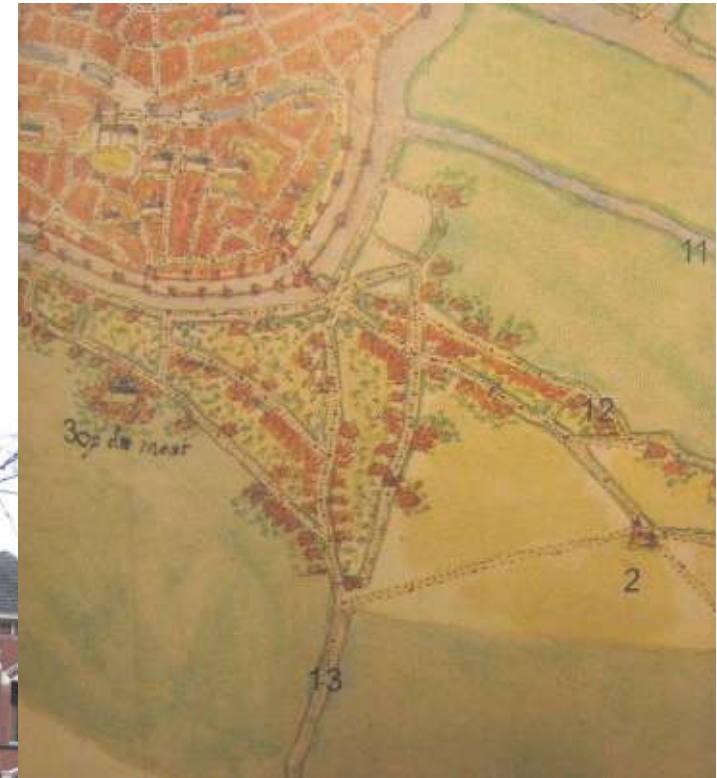

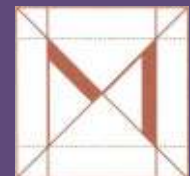
CULTUURHISTORISCHE INPUT

t.b.v. Bestemmingsplan Assendorp-Pierik
Gemeente Zwolle

Onderzoek i.o.v. gemeente Zwolle, afd. monumentenzorg en archeologie, februari 2009

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Opdrachtgever

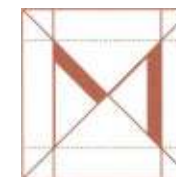
Gemeente Zwolle
Afdeling Stad & Landschap
Monumentenzorg en archeologie

Analyse en fotografie

drs. C.J.B.P. Frank
drs. W. Boerefijn
drs. J.H.J. van Hest

Historisch beeldmateriaal

Historisch Centrum Overijssel
Diverse beeldbanken en literatuur

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

drs. C.J.B.P. Frank
drs. F.A.C. Haans

drs. W. Boerefijn
mw. drs. C.H.J.M. van den Broek
mw. V. Delmee BSc
drs. J.H.J. van Hest
ing. G. Korenberg
mw. drs. L. Valckx

Bredestraat 1
6542 SN NIJMEGEN
tel: 024-3786742
fax:024-3792477

E-mail: Info@monumentenadviesbureau.nl

Website: www.monumentenadviesbureau.nl

Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen,
februari 2009, Copyright MAB Nijmegen 2009

CULTUURHISTORISCHE INPUT PLANGEBIED ASSENDORP-PIERIK

INHOUDSOPGAVE:

1 INLEIDING	2
1.1 Doel Cultuurhistorische analyse	2
1.2 Onderzoeksgebied	2
1.3 De opzet van het onderzoek, rapportage	2
2 KORTE SCHETS PLANGEBIED	3
2.1 Ligging en begrenzing	3
2.2 Hoofdstructuur	3
2.3 Algemene bebouwingskarakteristiek: historische bebouwing	5
2.4 Groenvoorzieningen en parken	7
3 HISTORISCH-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING	8
3.1 De vroege geschiedenis, middeleeuwen, 17de eeuw	8
3.2 Ontwikkelingen in de 19de eeuw	9
3.3 Ontwikkelingen in de 20ste eeuw	10
3.4 Na de Tweede Wereldoorlog	11
4 CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT	14
4.1 Cultuurhistorische waarden, algemene omschrijving	14
4.2 Waardevolle objecten en ensembles : criteria en selectie	14
5 LITERATUUR / BRONNEN	16
6 LIJST CULTUURHISTORISCH WAARDEVOLLE BEBOUWING	
BIJLAGEN :	
- Waardenkaart objecten en complexen	
- Kaart historische wegenstructuren en dateringen	

1 INLEIDING

1.1 Doel cultuurhistorische analyse

Het bestemmingsplan Assendorp-Pierik uit 1999 wordt herzien. Op dit moment is een nieuw bestemmingsplan in voorbereiding, dat ten opzichte van het vigerende plan qua oppervlakte grondgebied aanzienlijk zal worden uitgebreid. Ruwweg zullen "Stationswijk Oost" en het Park De Weezenlanden / Nooterhof aan het gebied worden toegevoegd.

In het nieuwe bestemmingsplan zal ook het cultuurhistorische aspect ruime aandacht krijgen en in vergelijking met het vigerende plan worden geüpdatet. Het bestemmingsplan bevat namelijk een analyse van de cultuurhistorisch waardevolle bebouwing, die is gekoppeld aan een planologisch conserverend beschermingsregime. Daarbij is uitgegaan van objecten en ensembles die voldoen aan de volgende criteria:

- Objecten en complexen met een monumentenstatus (rijks- en gemeentelijke monumenten)
- Objecten en complexen met architectuurhistorische waarden
- Objecten, complexen en ensembles met een bijzondere stedenbouwkundighistorische waarde
- Gaafheid

Ten behoeve van het nieuwe bestemmingsplan is het noodzakelijk, dat de cultuurhistorische bebouwing, zoals aangegeven in het plan van 1999 op hoofdlijnen wordt nagelopen en nader onderbouwd, dat de nieuwe gebieden in de inventarisatie worden betrokken en dat er specifiek aandacht wordt besteed aan de architectuur uit de periode van de wederopbouw.

Hiertoe is een cultuurhistorische analyse van het plangebied uitgevoerd, die de geactualiseerde input biedt voor het nieuwe bestemmingsplan.

De volgende onderdelen komen in de analyse aan de orde:

- Beschrijving van de historisch-ruimtelijke ontwikkelingen van het plangebied in hoofdlijnen
- Duiding van de cultuurhistorische waarden, in woord en beeld (kaartmateriaal)
- Kwalificatie van de kwaliteit
- Cultuurhistorische kaart

1.2 Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied omvat de wijken Assendorp en Pierik, het Park De Weezenlanden en de Nooterhof, globaal omsloten door het Almelose Kanaal en de Nieuwe Wetering (noordzijde), Weteringkade en Marsweg (oostzijde), Mimosastraat, Deventerstraatweg en Oosterlaan (zuidzijde) en Stationsweg, Burgemeester van Rooyensingel, Assendorperstraat en Luttenbergstraat (westzijde).

1.3 De opzet van het onderzoek, rapportage

De gegevens zijn verzameld tijdens veldwerkbezoek aan de wijk, archiefonderzoek en studie van diverse dossiers en documentaties van de gemeente Zwolle. Dit rapport bevat achtereenvolgens een beschrijving van de historisch-ruimtelijke ontwikkeling van het plangebied, een duiding van de cultuurhistorische waarden en kwalificatie van de kwaliteit, waarbij het als belangrijkste bestanddeel een overzichtslijst van alle in cultuurhistorisch opzet belangwekkende objecten, complexen en ensembles is toegevoegd. De in deze lijst opgenomen adressen zijn weergegeven op de cultuurhistorische waardenkaart. Een tweede kaart geeft een beeld van de historische wegenstructuren en de ontstaanstijd van de bebouwing in de wijk. Tenslotte is er een literatuur- en bronnenlijst toegevoegd.

Monumenten Advies Bureau, februari 2009

2.KORTE SCHETS PLANGEBIED

2.1 Ligging en begrenzing

Het bestemmingsplangebied Assendorp / Pierik beslaat een groot gebied direct ten zuidoosten van de oude binnenstad van Zwolle. Het wordt begrensd, met de klok mee, door de noordoostelijke oever van de Nieuwe Wetering (gelegen ten noordoosten van het Almelose Kanaal), de Weteringkade en de Marsweg (aan de oostzijde), de spoorbaan Zwolle-Meppel (zuidzijde), de Deventerstraatweg en de Oosterlaan (zuidwestzijde, langs de spoorbaan), de Stationsweg (westzijde), de achterzijde van de bebouwing langs de Burgemeester van Rooijensingel en Groot Wezenland, de Assendorperstraat en de Luttenbergstraat (noordwestzijde).

2.2 Hoofdstructuur

Het bestemmingsplangebied beslaat in de eerste plaats een uitgestrekt woongebied (woonwijk Assendorp-Pierik), maar biedt ook ruimte aan een reeks onderwijsinstellingen (met name langs de noordrand van het woongebied), een winkelstraat (Assendorperstraat) en het complex van het provinciehuis van Overijssel. Langs de noordoostzijde en de oostzijde van het gebied ligt een gebied met recreatieve functies: een groot stadspark (De Wezenlanden) en een sportveldgebied (De Marslanden).

De hoofdvorm van het gebied wordt in hoge mate bepaald door een aantal dwingend aanwezige oudere structuren, waartussen de wijk zich heeft ontwikkeld:

- De spoorzone aan de zuidzijde.
- Het laag gelegen gebied met de Nieuwe Wetering en het Almelose Kanaal aan de noordzijde.

En oude wegenstructuren als:

- De Assendorperstraat, de voornaamste doorgaande route.
- De Assendorperdijk, de oude waterkering die van oudsher de grens vormde tussen het bebouwde gebied en de lage onbebouwde gebieden.
- Oude linten als de Groeneweg, de Hertestraat en Van der Laenstraat.
- De Van Karnebeekstraat (de vroegere Oude Deventerweg)

Dit zijn de oude (prestedelijke) hoofdwegenstructuren en secundaire historische structuren, waartussen zich de dichtbevolkte woonwijk vanaf het einde van de 19de eeuw heeft ontwikkeld. Dit gebeurde globaal van het westen naar het oosten door de aanleg van talloze (korte) verbindingstraatjes (soms ter plekke van oude veldpaden en perceelsgrenzen), aanvankelijk zonder duidelijk stedenbouwkundig plan. Hierdoor is de stratenstructuur in met name het westelijke gebied niet erg overzichtelijk. Bijzonder is wel dat de oude prestedelijke structuren van de oude veldwegen en –paden van Assendorp in het huidige stratenplan nog zo bepalend zijn. Overigens is ook de prestedelijke verkaveling van invloed geweest op de stedenbouwkundige ontwikkeling van de wijk. We zien dit terug in de parcelleringen en oriëntatie van de bebouwing langs bijvoorbeeld de Assendorperstraat en de Van Karnebeekstraat.

Afb. 1 Oud Assendorp, in oostelijke richting (uit: A. Pfeiffer, 1976). Links boven ligt de Assendorperstraat

Een opmerkelijke structuur in dit gebied is het rechthoekige Assendorperplein, dat in het begin van de 20ste eeuw werd aangelegd als wijkplein (met omringende onderwijsvoorzieningen) en als één van de weinige elementen een duidelijke stedenbouwkundige ingreep veronderstelt.

Vanaf het begin van het Interbellum is er bij de complexmatige bouw van woningen steeds meer aandacht voor allerlei stedenbouwkundige aspecten als markante kleinschalige hoek- en pleinoplossingen, straatknikken en zichtlijnen, waarbij overigens wel de kleinschaligheid en het incidentele karakter van de deelplannen opmerkelijk zijn. In het oostelijke deel van het plangebied, dat een veel planmatiger karakter heeft dan het westelijke, is de Hortensiastraat een belangrijke hoofdstructuur: een wijkverzamelstraat die de scheiding vormt tussen de wijken Assendorp (west) en Pierik (oost). De straat is de hoofdontsluiting voor een groot aantal wijkstraten, die de verschillende buurtjes aan weerszijden van de Hortensiastraat invoeren.

Ten oosten van de Hortensiastraat vinden we aanvankelijk nog de stedenbouwkundige karakteristieken van de vooroorlogse woonwijken: een rationeel plan met een duidelijke hiërarchie van straten, een afwisselend beeld van korte straatjes met knikken en pleintjes aan hoofdassen, kleine groenstroken, afgeschuinde bouwblokken en volkswoningbouw in gesloten bouwblokken. De oostflank van het gebied is na de Tweede Wereldoorlog ingevuld. Hier overheerst een helder, orthogonaal stratenpatroon en is gekozen voor een open verkaveling. Rechthoekige perken en ruime plantsoenen fungeren als wijkgroen

De naoorlogse woning- en scholenbouw langs de noordflank van Assendorp voegt zich langs bestaande structuren als de Assendorperdijk en het reeds in het Interbellum bedachte en voortgezette stratenplan van de woningbouwcomplexen uit die periode. Vooral de grote onderwijsvoorzieningen, gelegen op ruime kavels, zijn georiënteerd op de nieuwe hoofdstructuur, de Wethouder Alferinkweg. Dit is een goed voorbeeld van een moderne, ruim opgezette ontsluiting van het Zwolse stadsgebied. Langs de weg toont zich het nieuwe naoorlogse Zwolle in de vorm van moderne woningbouw, diverse onderwijsvoorzieningen, het nieuwe Provinciehuis en het grote stadspark De Wezenlanden. De woontoren bij de Leliestraat fungeert hier als landmark.

Afb. 2 Assendorp-Pierik, planmatige woningbouw uit het Interbellum. Op de voorgrond de Hortensiastraat met speeltuin ((uit: A. Pfeiffer, 1976).

Afb. 3 Assendorp, uitbreiding uit de jaren '50 langs de noordrand van de oude wijk. Links boven het Park de Wezenlanden ((uit: A. Pfeiffer, 1976).

2.3 Algemene bebouwingskarakteristiek: historische bebouwing

De tamelijk gave historische structuur van de wijken Assendorp en Pierik gaat gepaard met een groot aantal historische complexen en gebouwen, globaal uit de periode circa 1875 tot circa 1955. Hieronder bevindt zich een aantal beschermde monumenten.

Het gebied is voor het grootste gedeelte bebouwd met aaneengesloten reeksen woonhuizen langs een veelheid aan straten. De bebouwing heeft zich in de loop der tijd in verschillende fasen uitgebreid, globaal van noordwest naar zuidoost en na de Tweede Wereldoorlog verder in noordelijke en noordoostelijke richting. Hierdoor hebben verschillende delen van het gebied zeer uiteenlopende karakters, zowel door variaties in typologie en stijl, als door veranderende stedenbouwkundige aspecten.

In zijn algemeenheid kan echter worden geconcludeerd, dat ondanks de veelheid aan architectuurstijlen en architectonische en stedenbouwkundige opvattingen uit verschillende perioden er toch sprake is van een behoorlijke samenhang binnen de verschillende grote ensembles die in de wijk te onderscheiden zijn. Dit komt door de overeenkomsten in typologie, maatvoeringen, dakvormen en dakafdekkingen, materiaal- en kleurgebruik en de situering van de bebouwing.

Op verschillende locaties worden de woningbouwensembles onderbroken door percelen, waarop gebouwen met een bijzondere functie zijn gerealiseerd. Het betreft voornamelijk gebouwen met een kerkelijke of onderwijsfunctie, die door hun afwijkende architectonische verschijningsvorm en typologie markante oriëntatiepunten vormen in de wijk. Hetzelfde geldt voor de relictten van de weinige industriële bedrijvigheid die vooral nog in het westelijke deel van de wijk zijn te vinden.

Westelijk gebied (westelijk deel van Assendorp/Stationswijk Oost)

In het noordwestelijke gedeelte hebben veel straten een licht slingerend verloop doordat ze afstammen van oude landwegen, waartussen later (in de late 19de en vroege 20ste eeuw) korte rechte woonstraten zijn aangelegd. De bebouwing is hier zeer afwisselend doordat ze in betrekkelijk kleine eenheden is gerealiseerd: individuele villabebouwing aan de Stationsweg, Terborchstraat en Van Nagellstraat; individuele, perceelsgewijs ontstane bebouwing langs de Assendorperstraat en Van Karnebeekstraat; vele kleine woningbouwprojecten voor hogere en lage middenstand en arbeiders in blokken van verschillende omvang. In dit wijkgedeelte werden vanaf het einde van de 19de eeuw vele spoorwegarbeiders gehuisvest. De typologie is traditioneel, stijkenmerken verraden de ontstaanstijd. Er zijn sterke

overeenkomsten in hoofd- en dakvormen en het traditionele materiaal- en kleurgebruik. De nokrichting van de daken varieert van loodrecht op tot evenwijdig aan de straten en er zijn ook woningcomplexen met platte daken. In de woonbuurten zijn de meeste woningen grenzend aan de straatruimte gebouwd, met uitzondering van de grote herenhuizen aan de Stationsweg en de Terborchstraat die omringd worden door grote tuinen (of de restanten daarvan). De volgende gebouw- en woningtypen kunnen worden onderscheiden:

- Grote vrijstaande villa's uit de jaren '70 en '80 van de 19de eeuw in eclectische stijl aan de Stationsweg en de Terborchstraat.
- Geschakelde herenhuizen/grote beneden- en bovenwoningen uit de periode rond 1900 in neorenaissancestijl, met invloeden van de Jugendstil, voornamelijk aan de Van Nagellstraat en delen van de Venestraat, Oosterlaan en Deventerstraatweg.
- Complexmatige woningbouw in de vorm van kleine gekoppelde grondgebonden woningen van één bouwlaag met kap en beneden- en bovenwoningen van twee en drie bouwlagen met kap (of plat dak), voor arbeiders (veelal spoorwegarbeiders), lagere en hogere middenstandsklassen; ook hier veel ontwerpen met accenten in neorenaissance stijl (eind 19de eeuw), eenvoudige jugendstil (rond 1900) en nieuw-historiserende trant (circa 1910-1915).
- Individuele winkel-woonhuizen van diverse typen en stijlen langs de Assendorperstraat, de Van Karnebeekstraat en op diverse straathoeken.
- Her en der bevinden zich interessante relictten van de vroegere bedrijvigheid in de vorm van winkel- en bedrijfspanden en werkplaatsen.
- Kerken en onderwijsgebouwen uit de periode eind 19de eeuw – circa 1960.

Oostelijk gebied, vooroorlogs (oostelijk deel Assendorp, westelijk deel Pierik)

Verder naar het zuidoosten van het gebied neemt de ontworpen samenhang in het stratenpatroon en de bestemmingen toe en worden de bebouwingsensembles groter, tot aan hele buurten toe. Dit gedeelte van het gebied is grotendeels in het Interbellum of kort na WOII gerealiseerd.

Er zijn vele kleine en grote woningbouwprojecten voor arbeiders en lage en hogere middenstand in blokken van verschillende omvang. De typologie is traditioneel, stijkenmerken verraden de ontstaanstijd. Er zijn sterke overeenkomsten in hoofd- en dakvormen en het traditionele materiaal- en kleurgebruik. De nokrichting van de daken ligt overwegend evenwijdig aan de straten. In de arbeiderswoonbuurten zijn de meeste woningen grenzend aan de straatruimte gebouwd of zijn er slechts kleine voortuintjes. Binnen de complexen wordt hierin gevarieerd. De grotere middenstandswoningen (vrijstaand of geschakeld) hebben soms voortuinen. De volgende gebouw- en woningtypen kunnen worden onderscheiden:

- complexen arbeiderswoningen uit het interbellum, bestaande uit lange reeksen grondgebonden bakstenen woningen van één bouwlaag met kap, in eenvoudige traditioneel-zakelijke stijl, verlevendigd door kleine verspringingen in rooilijnen en topgevel- of dakkapelaccenten. De woningen makend veelal deel uit van gesloten bouwblokken of werden aan weerszijden van eenvoudige rechte straten gesitueerd. Soms zijn er markante accentpanden op straathoeken, aan pleintjes of ter plekke van doorgangen naar de binnerven.
- In de loop van de jaren twintig wordt de architectuur van deze arbeiderswoningbouwcomplexen wat rijker: nadrukkelijk aanwezige “gebroken” pannendaken, siermetselwerkdetails, erkers, glas-in-loodraampjes en rijk gesneden paneeldeuren verraden de invloed van de Amsterdamse school.
- Complexen middenstandswoningen aan weerszijden van de Hortensiastraat, de representatieve wijkverzamelstraat op de grens van Assendorp en Pierik: geschakelde woningen van veelal twee bouwlagen met kap in zakelijke baksteenarchitectuur, meestal met prominent aanwezige gecompliceerde pannendaken en markante hoekoplossingen; de bouwblokken zijn gesloten en er zijn ondiepe

voortuinen.

- Op prominente plaatsen grote school- en kerkgebouwen in op de woningbouw aansluitende zakelijke baksteenarchitectuur, voorzien van een rijke, verzorgde (baksteen)detaillering.

Oostelijk gebied Pierik / noordflank Assendorp, naoorlogs

In de na de Tweede Wereldoorlog ingevulde wijkdelen is ruimte voor nieuwe woningtypen, geordend in heldere blokken in een open verkaveling. Er zijn vele kleine en grote woningbouwprojecten voor arbeiders en lage en hogere middenstand in ensembles van verschillende omvang. De typologie varieert van traditioneel tot functionalistisch, stijkenmerken verraden de ontstaanstijd. Hoofd- en dakvormen variëren sterk, evenals het materiaalgebruik, nokrichtingen, etc. De grondgebonden woningen hebben voor- en achtertuinen, de etagewoningen staan in ruime plantsoenen.

De volgende gebouw- en woningtypen kunnen worden onderscheiden:

- Overheersend zijn de grondgebonden in blokken geschakelde eengezinswoningen (type doorzon) voor arbeiders en lagere middenstand. De industriële pragmatische woningbouw manifesteert zich in eenvoudige uniforme bakstenen of in betonplaten opgetrokken woningblokken van twee bouwlagen met doorgaande zadeldaken; topgevelaccenten of verbijzonderde kopgevelbeëindigingen zijn alleen aanwezig bij de vroegnaoorlogse woningbouw tot circa 1955. De traditionele baksteenarchitectuur van de Delftse School overheerst aanvankelijk, later neemt een gematigd modernisme de overhand.
- Typologisch opmerkelijk zijn de twee complexen geschakelde zaagtandwoningen ten zuiden van de Ten Oeverstraat. De middenstandswoningen liggen in een ruime groenzone waarin de overgang van privaat naar openbaar diffuus is.
- Portiekflats van drie en meer bouwlagen aan de Assendorperdijk, Ten Oeverstraat en Mimosastraat. De flats aan de Assendorperdijk en de Mimosastraat met hun bakstenen gevels, kleine vensters en pannendaken zijn representatief voor de vroegnaoorlogse etagebouw, waarin de traditionele vormen overheersen. Het complex etagewoningen aan de Ten Oeverstraat hoek Hardesteinstraat valt

juist op door een meer modernistische vormgeving.

- Hoogbouw (woontoren met lift) aan de Leliestraat. De moderne woontoren verwijst in niets meer naar de traditionele grondgebonden woningbouw in het gebied.
- Modern en ruim opgezette onderwijsvoorzieningen in traditionele en functionalistische trant, opgezet in paviljoenbouw op ruime terreinen. Bijzonder is de scholenagglomeratie tussen de Assendorperdijk en de Ten Oeverstraat. Aan expliciete hoofdvormen, details en materiaalgebruik is veel aandacht besteed.
- Complex Provinciehuis: grootschalig representatief modernistisch overheidsgebouw, ontworpen in samenhang met eveneens modernistische parkaanleg van De Wezenlanden.

2.4 Groenvoorzieningen en parken

Het westelijke deel van het plangebied heeft een vrij stenig karakter door het grotendeels ontbreken van particuliere voortuinen, straatbeplantingen en openbare groenvoorzieningen. Alleen langs de westrand (omgeving Stationsweg, Terborchstraat) staan de grote huizen op ruime percelen met (restanten van) grote tuinen. Waardevolle en beeldbepalende monumentale laanbeplanting bevindt zich alleen langs de representatieve villastraten: Stationsweg, Terborchstraat, Van Nagellstraat, omgeving Zeven Alleetjes/Hertenstraat, Zuiderkerkstraat, Verenigingsstraat. In andere straten bevinden zich sporadisch straatbomen, meest van vrij recente datum.

Het vroeg 20ste-eeuwse Assendorperplein dankt zijn groene karakter aan de aanwezigheid van een groot aantal forse linden, die zeer bepalend zijn voor de belevingswaarde van het plein. In de uitbreidingsplannen van de jaren kort voor en kort na de Tweede Wereldoorlog is eenvoudig wijkgroen geclusterd op diverse door straten en bouwblokken omsloten plantsoenen en een speeltuincomplex aan de Hortensiastraat. De functie van de Hortensiastraat als wijkverzamelstraat wordt geaccentueerd door het brede profiel en de dubbele laanbeplanting die de laan tot een representatieve allée maakt.

Langs de noordrand van Assendorp werd in de jaren '50 een zone gecreëerd waarin een groot aantal onderwijsvoorzieningen en woongebouwen een plaats kreeg binnen een ruime, door veel groen bepaalde aanleg, karakteristiek voor de ontstaanstijd. Ter hoogte van de onderwijsgebouwen zijn aan de Ten

Oeverstraat / Wethouder Alferinkweg grote boomgroepen geplaatst. Deze zone vormt een fraaie geleidelijke overgang van het dichtbebouwde Assendorp naar het lege Park De Wezenlanden. Dit laatste is een goed voorbeeld van functionalistische parkaanleg uit de jaren zeventig van de 20ste eeuw, gekenmerkt door functiedifferentiatie, orthogonale padenstructuren, rechte lijnen, lange zichtassen en veel open ruimte. De zone van het Almelose Kanaal en de Nieuwe Wetering met aanwezige oeverwallen en dijkjes en de populierenbeplantingen in groepen en rijen sluit goed op het parkontwerp aan. Het oostelijke deel van het park (Nooterhof) heeft door het vele groen en de meer landschappelijke aanleg een wat beslotener karakter.

Op de noordwestelijke kop van het Park De Wezenlanden bevindt zich het complex van het Provinciehuis, dat in 1971 werd voltooid. De bijbehorende tuinaanleg is een ontwerp van de bekende tuinarchitecte Mien Ruys. Ze hebben een architectonisch karakter en weerspiegelen met hun rechte lijnen de horizontalen en verticalen van de architectuur van het Provinciehuis. De borders bevatten diverse heesters en bomen en de voor Mien Ruys zo typerende bielzenvakken en keermuren van basaltblokken. De tuinaanleg grenst aan het Park De Wezenlanden en vormt hiermee een ruimtelijke eenheid.

3.HISTORISCHRUIMTELIJKE ONTWIKKELING

3.1 De vroege geschiedenis, middeleeuwen, 17de eeuw

Vroege ontwikkeling

Nederzettingvorming

Het gebied is grotendeels gelegen op een oude dekzandrug die in noordwest-zuidoostrichting loopt en waarop ook de binnenstad van Zwolle is gelegen. Het noordoostelijke en oostelijke deel, ongeveer ten noordoosten van de Assendorperdijk en ten zuidoosten van de Hortensiastraat, lag vroeger echter lager in het stroomdal van de Aa. Deze lagere, vaak drassige, grond werd vroeger Het Weezenland genoemd.

Al in de jonge steentijd werd de zandrug bewoond. De huidige nederzetting is waarschijnlijk rond 800 gevormd. Vanaf deze tijd eeuw werd het gebied stukje bij beetje ontgonnen om het te kunnen gebruiken voor akkerbouw. De lager gelegen gronden, zoals het Weezenland werden in gebruik genomen als weidegebied en hooiland, maar hiertoe moest wel de afwatering worden verbeterd door het graven van sloten.

De *marke* Suolle kreeg in 1230 stadsrecht van de bisschop van Utrecht. Een deel van de bestaande nederzetting, Middewijk genaamd, werd het centrum van de stad. Hier werd in de loop der eeuwen de huidige binnenstad gecreëerd, die vooral in de 14de-15de eeuw een grote bloei doormaakte. Een ander gedeelte van de oude agrarische nederzetting, Assendorp genaamd, bleef echter buiten de stad. Deze nederzetting bleef zijn agrarische karakter behouden, onder andere profiterend van de stedelijke vraag naar landbouwproducten voor voedsel en industrie.

Oude structuren

De oudste kaart van het gebied die is bewaard, gemaakt door Jacob van Deventer, toont hoe die nederzetting er rond 1565 uitzag. Langs een aantal wegen op de hogere rug, die lichtgeel is weergegeven, stonden boerderijen en huizen. Een aantal van de wegen zijn nog behouden in het huidige stratenpatroon van de wijk. Het betreft (van west naar oost) de Hertenstraat, Tuinstraat, Van Karnebeekstraat, Van der Laenstraat, Assendorperdijk, Assendorperstraat, Molenweg en de Goertjesweg. In het noordwesten komt de Nieuwe Wetering nog duidelijk overeen met de waterloop die thans

Almelose Kanaal heet. Het iets meer zuidwestelijk gelegen watertje, de Zandwetering of Kleine Aa is in de loop der tijd steeds verder verland, en is thans geheel verdwenen. Al met al blijkt dat een groot deel van de structuur van het gebied, met name in het westelijke deel, reeds eeuwenoud is.

Vooraf de voorloper van de Van Karnebeekstraat was een belangrijke uitvalsweg, in zuidelijke richting. De Assendorperdijk was in het verleden een echte dijk. Deze dateerde waarschijnlijk uit de periode van de 12de tot 14de eeuw. De dijk moest het achterliggende land, met name Assendorp beschermen tegen hoogwater, dat vanuit de Zuiderzee tot hier kon worden opgestuwd. De dijk vormde tevens een verbinding tussen de stad en de zuidoostelijk gelegen Marslanden, een weidegebied dat in de 14de eeuw door de Bisschop van Utrecht aan de burgers van Zwolle was geschonken. De naam van het Sportpark Marslanden, en verder zuidoostelijk het gelijknamige industrieterrein, herinneren hier nog aan.

De naam Weezenlanden is ontstaan doordat het gebied in 1591 door de stad werd toegewezen aan de weesmeesters van de weeshuizen van Zwolle. Tot de aanleg van de Afsluitdijk (1932) stonden de Weezenlanden nog regelmatig blank, omdat het steeds buitendijks was blijven liggen. In de 17de eeuw vormde het gebied onderdeel van een defensieve linie als inundatiezone.

Afb. 4 Detail kaart van Jacob van Deventer, circa 1565, met de omgeving van Assendorp. Bij nr. 12 ligt de Assendorperdijk

In de vroege 17de eeuw werd de stad voorzien van nieuwe fortificaties. In deze tijd is de huidige vorm van de singels grotendeels ontstaan. Buiten de singel lagen echter ook nog diverse voorwerken. Aan de zuidoostzijde lag bijvoorbeeld een hoornwerk. In de late 18de eeuw werd dit voorwerk echter afgevlakt toen Zwolle zijn strategische functie verloor. In het huidige verloop van de straten Zeven Alleetjes, Zuiderkerkstraat en het noordwestelijke lusje aan de Van Karnebeekstraat zijn de contouren nog herkenbaar. Het gebiedje rond het voormalige hoornwerk was een geliefde plek om te wandelen voor de stadsbewoners. De naam Zeven Alleetjes herinnert daar nog aan.

Gebruik

Toen Zwolle zich ontwikkelde tot relatief grote stad, in de periode van de 13de-16de eeuw, werd het gebied rond Assendorp belangrijk voor de voedselverzorging van de stad. Op de zandgrond van de hoger gelegen rug vond akkerbouw plaats. Vooral dicht tegen de stad aan was ook sprake van tuinbouw, hetgeen tot in de 20ste eeuw zo zou blijven.

3.2 Ontwikkelingen in de 19de eeuw

Grote veranderingen

In 1790 werd de vestingfunctie van Zwolle opgeheven. In vergelijking tot veel andere Nederlandse steden kon hierdoor relatief vroeg worden begonnen met permanente uitbreiding buiten de singels, die aan de zuid- en oostkant van de stad werden omgevormd tot chique villabuurt en wandelpark.

De bebouwing langs de stadsrand breidde gestaag uit. Zo ook in Assendorp, dat rond het midden van de 19de eeuw nog grotendeels een tuindersgebied was. Dit gebeurde zonder samenhangend plan, grotendeels langs de bestaande landwegen. Het betrof zowel woonhuizen als bedrijfscomplexen. Veel woningen werden als belegging gebouwd door plaatselijke aannemersbedrijven of middenstanders, maar er waren ook enkele particuliere bouwverenigingen actief, zoals Eigen Haard. Net ten noordwesten van het bestemmingsplangebied, waar thans het ziekenhuis De Weezenlanden staat, was in de 19de eeuw industrie gevestigd. Onder andere stond hier een azijn- en kaarsenfabriek en een wasserij. Het ziekenhuis had hier ook een oudere voorganger.

In 1864 werd de spoorlijn Utrecht-Hatterm doorgetrokken naar Zwolle. Een Station werd gebouwd in het voormalige weidegebied ten zuiden van de stad, en ermee verbonden door de aanleg van de nieuwe Stationsweg. Deze werd ontworpen als chique straat voor de meest welgestelden van de stad, met grote villa's op ruime kavels erlangs. Een van de eerste villa's werd in 1867 gebouwd voor burgemeester Nahuijs. Later werd dit in Hotel Wientjes. Min of meer parallel ten oosten werd niet veel later de Terborchstraat aangelegd, waarlangs eveneens huizen werden gebouwd voor welgestelden.

In de jaren '60 tot '80 komen ook de spoorverbindingen naar Kampen, Deventer, Meppel (e.v.) en Almelo tot stand. De Centraal Spoorwegmaatschappij vestigde in 1870 een werkplaats in Zwolle omdat het met de diverse verbindingen een belangrijk spoorwegknooppunt werd. In relatie hiermee werd in de jaren '80 een groot goederenemplacement aangelegd.

Met name de werkplaats bood werk aan veel mensen (ongeveer 600 mensen rond 1900) die gehuisvest moesten worden. Voor de vele spoorwegarbeiders en ander aan de spoorwegen verbonden personeel werden vooral in Assendorp veel huizen gebouwd, veelal in kleinschalige projecten door particuliere initiatiefnemers. Smalle straten en stegen werden nieuw aangelegd om de huizen te ontsluiten. Omdat dit zonder overkoepelend plan gebeurde ontstond een tamelijk ongeordend, soms zelfs chaotisch, geheel. Tussen de huizen werd ook nog kleinschalige industrie gevestigd. Vanaf het einde van de 19de eeuw werden ook omvangrijkere woningbouwinitiatieven ontplooid. Dit gebeurde onder andere door de woningbouwvereniging Eigen

Haard aan de oostzijde van de Eigen Haardstraat en door de Zwolse Vereniging tot verbetering van arbeiderswoningen aan de Bartjensstraat (1878).

Afb. 5 Kaartje, dat in 1897 werd gepubliceerd in de Zwolse Courant, thans in GA, Zwolle. In het midden het geprojecteerde Assendorperplein

In de late 19de eeuw werd een plan gemaakt voor verdere ontwikkeling van een woonwijk in Assendorp tussen de Van der Laenstraat en de Irisstraat/Sallandstraat. Het betrof vooral invulling van open gebleven delen tussen de bestaande bebouwing. Het ruimtelijke centrum van dit plan werd gevormd door het Assendorperplein, dat werd omzoomd met woonhuizen met Jugendstil-elementen (onder andere naar ontwerp van architect G.G. Post), scholen en complexen arbeiderswoningen.

3.3 Ontwikkelingen in de 20ste eeuw

Nieuwe complexen

In 1900 werd begonnen met de bouw van het Dominicanenklooster tussen de Assendorperstraat en de Assendorperdijk. Het grote complex werd zoals destijds gebruikelijk gebouwd in neogotische stijl door architect J. Kaiser. Na een brand in 1933 werd het klooster hersteld en met een verdieping

verhoogd. De kerk werd later parochiekerk. Het klooster is tot op heden in functie gebleven, ook al zijn er nog maar enkele kloosterlingen.

In 1902 werd de rooms-katholieke ziekenverzorging ondergebracht in twee villa's ten westen van het klooster, net buiten het huidige bestemmingsplangebied. In de loop der tijd werd het complex meermaals uitgebreid, maar rond 1965 werd de bestaande bebouwing afgebroken om plaats te maken voor de grootschalige nieuwbouw van ziekenhuis De Weezenlanden. Sindsdien domineert de hoogbouw van het complex een deel van de straten in Assendorp.

Woningbouw

De wijk werd in de 20ste eeuw verder uitgebreid met voornamelijk arbeiderswoningen. Vanaf de vroege 20ste eeuw wordt het werk geklaard door de vele "bouwverenigingen" die naar aanleiding van de Woningwet (1901) het levenslicht zagen. In Zwolle waren dit onder meer Openbaar Belang (al uit 1900), Beter Wonen (1908), Providentia (1910) en de Algemeene Zwolsche Coöperatieve woningbouwvereniging (1915). In de buitenwijken waren ook veel heel kleine verenigingen actief, zoals Ons Belang, De Toekomst en Helpt Elkander.

De meer oostelijke uitbreiding van Assendorp wordt Pierik genoemd. Dit deel van de wijk is grotendeels in het interbellum gebouwd. Het stedenbouwkundig plan dat er aan ten grondslag ligt is typisch voor de vroege 20ste eeuw en lijkt beïnvloed door de diverse stedenbouwkundige plannen van de bekende architect H.P. Berlage. In dit gedeelte van de wijk vinden we vooral rijen gezinswoningen voor arbeiders en de lagere middenstand in (half)gesloten bouwblokken en in een sobere stijl die typisch is voor de interbellum-periode, met hier en daar expressieve elementen die doen denken aan de Amsterdamse School.

Afb. 6 Complex arbeiderswoningen aan de Tulpstraat, omstreeks 1930 (collectie HCO, Zwolle, FD004453)

De bouw van de wijk Pierik begon in 1928 met de realisatie van een groot complex van 364 woningen voor medewerkers van de Nederlandse Spoorwegen voor rekening van het Spoorwegpensioenfonds. In 1932 liet de NV Bouwmaatschappij "Assendorp" een groot aantal middenstandswoningen bouwen aan de Fuchsiastraat, Gladiolenstraat, Hyacinthstraat, Narcisstraat en Jasmijnstraat.

Een belangrijke plaats is in het plan ingeruimd voor de Ambachtschool bij het uiteinde van de in noordoost-zuidwest-richting lopende centrale as (de Hortensiastraat). De school werd in zakelijke trant ontworpen de architecten Baart en Krook, en is in 1932 opgeleverd. Ten noorden van de school werd een fors plantsoen ingericht met een kinderspeeltuin en speciaal speeltuingebouw, vermoedelijk een ontwerp van architect J.G. Wiebenga. In de uitbreiding werden ook twee nieuwe kerken gebouwd. De Rooms-Katholieke St. Josephkerk, naar ontwerp van architect J. Sluimer, werd in 1932 geopend aan de Assendorperstraat, en een jaar later volgde de Hervormde Jeruzalemkerk aan de Molenweg, naar ontwerp van G. van Hoogevest.

Afb. 7 Hortensiastraat, eind jaren '30, gezien in zuidelijke richting (collectie HCO, Zwolle, PBKR1778)

In 1938 vertrok de spoorwerkplaats naar Tilburg. Veel van de 1100 werknemers verhuisden mee, waardoor de minder gewilde delen van de wijk in verval raakten. Veel woningen en zelfs hele straten, zoals de Wagemakersstraat en Azaleastraat, verpauperden. Na de oorlog volgden echter saneringen. Diverse krotwoningen werden gesloopt in het oudere deel van de wijk en in de jaren '70 werd een complex woningen aan de Azaleastraat zelfs geheel gesloopt om plaats te maken voor een klein parkje midden in de buurt: het Azaleapark.

3.4 Na de Tweede Wereldoorlog

Tot de Tweede Wereldoorlog was Assendorp de belangrijkste uitbreiding van Zwolle geweest. Na WOII werd ingezet op een meer omvattend uitbreidingsplan. De bekende architect-stedenbouwkundige W.M. Dudok werd gevraagd om een plan voor Zwolle te ontwerpen. In de jaren 1948-1953

ontwierp hij een structuurplan, waarin onder andere een stadsuitbreiding was voorzien aan de zuidzijde van de spoorbaan. Voor Assendorp en omgeving hield het plan onder andere in dat in de Weezenlanden een raadhuis en een schouwburg zouden worden gebouwd (ten westen van de Luttenbergstraat), ten zuiden van de Wethouder Alferinkweg een MTS en rijen woningen, en ten noorden ervan een sport- en wandelpark.

Afb. 8 Detail van de structuurplankaart "Uitbreidingsplan in hoofdzaken voor de gemeente Zwolle" van Dudok, 1949 (uit: S.J. van Embden, Rotterdam 1996, p. 196)

Afb. 9 Detail van de Structuurschets voor Zwolle door ir. S.J. van Embden, voltooid in 1954 (uit: S.J. van Embden, Rotterdam 1996, p. 197)

Het gemeentebestuur vond het algehele plan echter niet realistisch en te ambitieus. Dudoks plan werd terzijde geschoven en prof. S.J. van Embden werd ingehuurd als stedenbouwkundige. Deze presenteerde zijn ontwerp in 1955. Ondertussen was in augustus 1949 al wel een gewijzigd Plan van Uitbreiding Assendorp vastgesteld. Het is in 1950 herzien, maar Dudoks ontwerp is er nog duidelijk in te herkennen. In het plan werd voorzien in een afronden van de oude wijk Assendorp aan de noordzijde, aansluitend op de nieuw geprojecteerde Wethouder Alferinkweg en het stadspark De Weezenlanden, een brede groenstrook, die naar het westen toe doorliep tot aan de stadscentrum. In de jaren '50 verrezen hier diverse grote schoolgebouwen (waaronder de MTS) en bijzondere woningbouwprojecten in laag- en hoogbouw in een open, door veel groen bepaalde structuur, die de markante bebouwingsrand een mooie overgang laat vormen tussen park en woonwijk. Ten noorden van de Assendorperdijk werden in 1955-1956 75 bijzondere woningen gebouwd door de Algemene Zwolse Coöperatieve Woningbouwvereniging. Het betreft de zogenaamde 'zaagtandwoningen', waarvan de bijnaam is geïnspireerd op de plattegrondvorm van de rijen. De woningen, die zijn ontworpen door H.L.O. Buchta en H.G. Treep, zijn omgeven door ruime tuinen, die ten dele nog het oorspronkelijke alomvattende ontwerp zonder afscheidingen weerspiegelen. Elders, langs de oost- en zuidooststranden van Pierik werden terreinen geschikt gemaakt voor de bouw van eengezinswoningen en etagewoningen, deze laatste aan de Mimosastraat en Fresiastraat. Onder de etagewoningen aan de Fresiastraat werd een winkelstrip gepland, bedoeld als kleinschalige wijkwinkelvoorziening.

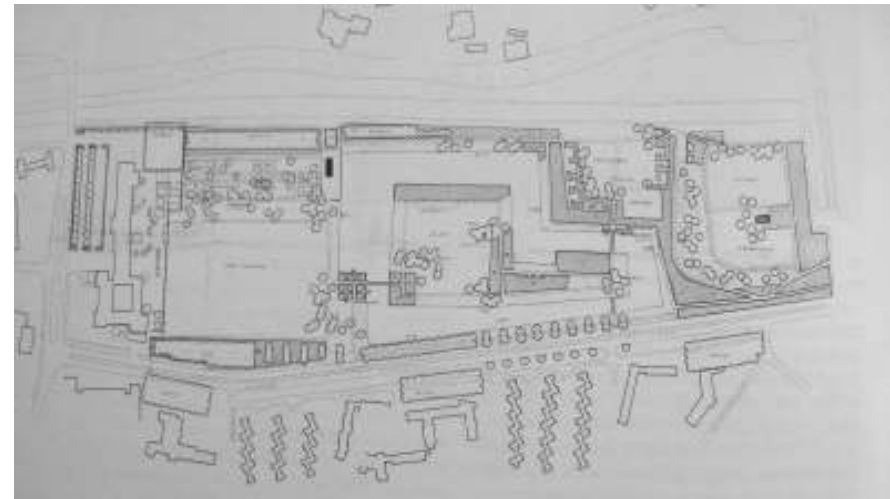
In het door ir. Van Embden opgestelde uitbreidingsplan voor Pierik uit 1954 is het dan al volledig gerealiseerde bebouwingsplan opgenomen.

Ook Pierik kreeg nog een kleine uitbreiding in oostelijke richting en werd als woonwijk uiteindelijk bij de Primulastraat afgerond.

Ontwikkeling Weezenlanden

Na de aanleg van de Afsluitdijk veranderde, door het wegvallen van de open verbinding met zee, de waterhuishouding in het stroomgebied van de waterlopen, die nu in het IJsselmeer uitmondten. Voor de buitendijkse Weezenlanden betekende dit dat zij eindelijk in ontwikkeling konden worden genomen. Tot dan toe was het gebied steeds weiland gebleven. Voor de nieuwe ontwikkeling werd het gebied aanzienlijk verhoogd met opgespoten zand. Het oude reliëf van de Assendorperdijk is hierdoor vrijwel verdwenen. In de eerste ontwikkelingsfase ontstond in de jaren '50 de al genoemde zone met onderwijsgebouwen en woningprojecten langs de noordflank van de oude Assendorperdijk.

In het plan van Van Embden werd ook het nieuwe Provinciehuis geprojecteerd en wel op de noordwestelijke kop van het park, dat noordelijk van de Wethouder Alferinkweg moest worden aangelegd. In 1967 kon worden gestart met de bouw van het complex naar ontwerp van M.F. Duintjer. De complexonderdelen werden gekoppeld door een "brug" met doorgang, die de route vormde van het park naar de stad. Bij het Provinciehuis werd een tuinaanleg gerealiseerd naar ontwerp van de bekende tuinarchitecte Mien Ruys. Het is een modern functionalistisch ontwerp, waarin bielzen en rechthoekige plantvakken de hoofdrol spelen en de overgang naar het jongere park is gemarkeerd met keermuren van basaltkeien. Het provinciehuis is in 1971 geopend.

Afb. 10 Plan voor het Park de Weezenlanden, gewijzigde versie uit 1963 door Mien Ruys en de Heidemaatschappij (collectie HCO)

In de jaren '70 werd het Park de Weezenlanden aangelegd, min of meer als tuin van het provinciehuis, maar vooral als ontspanningsgebied voor de wijken ten zuiden en noorden ervan. Het plan kwam tot stand na een langdurige ontwerpfase, waarbij zowel Mien Ruys als de Heidemaatschappij betrokken waren.

Ten oosten en zuiden van het sportpark de Marslanden werd in de jaren '70, buiten het bestemmingsplangebied, een groot industrieterrein aangelegd dat eveneens de Marslanden werd genoemd.

4. CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT

4.1 Cultuurhistorische waarden: algemene omschrijving

► Historische ruimtelijke structuren

Het plangebied heeft een bijzondere historische betekenis vanwege de langdurige en complexe ontwikkelingsgeschiedenis, die aan de structuur en de aard van de bebouwing nog uitstekend afleesbaar is. Deze historische gelaagdheid uit zich onder meer in de aanwezigheid van een gecompliceerd, deels organisch, deels planmatig tot ontwikkeling gekomen stratenplan, dat vooral in het westelijke gedeelte van de wijk is opgezet binnen het stramien van eeuwenoude landwegen en veldpaden van de oude nederzetting Assendorp. De lange doorgaande linten zijn bepalend voor de hoofdstructuur en de markering van diverse kleine buurtjes binnen het grote geheel.

Allerlei vormen van ongestructureerde en licht gereguleerde uitbreidingen, kleinschalige en grootschalige planmatige invullingen en toevoegingen in het kader van voor- en naoorlogse algemene uitbreidingsplannen maken het gebied tot een staalkaart van stedenbouwkundige ontwikkelingen en ingrepen vanaf het einde van de 19de eeuw tot circa 1975. Deze ontwikkelingen zijn niet alleen te volgen in de eigenaardigheden van het stratenplan, maar ook in de verkavelingswijzen en de aard van de architectuur.

De historisch ruimtelijke structuren zijn overwegend gaaf behouden gebleven.

► Historische bouwkunde

Planmatige woningbouw

In het plangebied bevindt zich een groot aantal kleine en grote woningbouwprojecten voor arbeiders, de lagere en de hogere middenstand, die tezamen een uitstekend beeld geven van de ontwikkelingen in de (volks)woningbouw vanaf circa 1890 tot omstreeks 1960. De meeste complexen zijn vrij gaaf of op zijn minst goed herkenbaar gebleven. In de complexen zijn de ontwikkelingen in typologie, constructie, stijl en stedenbouw gedurende genoemde periode goed te volgen.

Individuele woningbouw

Vooraf in het noordwestelijke deel van het plangebied bevinden zich vele grote villa's en herenhuizen voor de hogere middenstand en de welgestelden,

veelal uit de tweede helft van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Ook elders in de wijk verrezen individuele woonhuizen, binnen de aaneengesloten gevelwanden van de lange linten, maar ook vrijstaande woningen langs bijvoorbeeld de zuidrand (Pierik).

Individuele gebouwen met een bijzondere functie

In het plangebied bevinden zich enkele monumentale kerkgebouwen, die door hun bijzondere architectuur en prominente locaties een belangrijke rol spelen in het stadsbeeld. De gebouwen zijn representatief voor de kerkelijke architectuurontwikkelingen in de eerste helft van de 20ste eeuw.

Ook de vele scholen onderscheiden zich van de woningbouw door hun omvang, bijzondere architectonische verschijningsvorm en prominente locaties. Zij vormen in de zee van huizen markante oriëntatiepunten in het gebied.

Voorts zijn er markante voorbeelden van individuele of kleine complexen winkelwoninghuizen van diverse typen en stijlen langs de Assendorperstraat, de Van Karnebeekstraat en op diverse straathoeken. Her en der bevinden zich interessante relicten van de vroegere bedrijvigheid in de vorm van winkel- en bedrijfspanden en werkplaatsen.

4.2 Waardevolle objecten en ensembles: criteria en selectie

Een belangrijk deel van de structuren en de bebouwing in het plangebied heeft cultuurhistorische waarde. Dat wil zeggen dat er sprake is van veel objecten en ensembles die voldoen aan de volgende criteria:

- Objecten en complexen met een monumentenstatus (rijks- en gemeentelijke monumenten).
- Objecten en complexen met architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerp kwaliteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie.
- Objecten, complexen en ensembles met een bijzondere stedenbouwkundig-historische waarde, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen door bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, particulieren e.d. of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)
- Gaafheid, d.w.z. objecten en ensembles die in belangrijke mate ongewijzigd zijn gebleven sinds de bouwtijd of waarbij wijzigingen zeer zorgvuldig zijn aangebracht. Objecten en ensembles die in

sterke mate zijn veranderd door het wijzigen van (winkel)puien, daken (dakkapellen, ophogingen, karakteristieke detailleringen, stuccen of sausen van de gevels, etc. voldoen niet in dit criterium.

De bebouwing die aan de genoemde criteria voldoet is weergegeven op de bijgevoegde **cultuurhistorische waardenkaart** en tevens in de bijlage met de objectenlijst. Deze omvat een volledig overzicht van alle adressen, met eventuele monumentenstatus, foto en korte omschrijving van de karakteristiek.

Hiermee wordt beoogd om de kwaliteit van de geselecteerde objecten en ensembles, zoals die zichtbaar is vanaf de openbare ruimte, in stand te houden.

Tevens is een kaart toegevoegd, waarop globaal een inzicht wordt gegeven in de ontstaanstijd van de objecten en complexen in het gebied, en de prestedelijke hoofd- en nevenstructuren in beeld zijn gebracht.

5. LITERATUUR/BRONNEN

- Es, T. van, "Park de Weezenlanden", in: *Zwols Historisch Tijdschrift*, 22^e jaargang, 2005, nr.3, 119-128
- Geest, J. van, *S.J. van Embden*, Rotterdam 1996
- Hogenkamp, D. en C., *Aangaande Assendorp. De verzamelde en meer uitgebreide verhalen uit het Assendorper Terugkiekertien*, Zwolle 2002
- Hogenkamp, D. en C., *Nering en negotie in het Assendorp van weleer*, Zwolle 2003
- Hove, J. ten, *Geschiedenis van Zwolle*, Zwolle 2005
- Huismans, W. e.a. (red.), *Als de Dag van Gisteren. Honderd jaar Zwolle en de Zwollenaren*, Zwolle 1991-1993
- Louwen, J. en H. Prins, *Ach lieve tijd. 750 jaar Zwolsen, Zwollenaren en hun....*, Zwolle 1980-1982
- Messchaert, K., *Inventarisatie naoorlogse bouwkunst en stedenbouw Zwolle*, z.p. februari 2001 (ongepubliceerde rapportage in opdracht van de gemeente Zwolle.
- Pfeiffer, A. (tekst) en H.R. Conens (Aerophoto Eelde, Luchtfotografie), *Op de kop gekiekt. Zwolle in luchtfoto's*, Zwolle 1976
- Westerink, G. *Villa's, veestallen en fabrieken. Leven en werk van architect G.B. Broekema (1866-1946)*, Zwolle 2003
- Het Oversticht, *Inventarisatie Jongere Bouwkunst 1850-1940. Beschrijving Gemeente Zwolle*. Zwolle 1988
- <http://www.assendorpernieuws.nl/>
- <http://www.kloosterzwolle.nl/>
- <http://watwaswaar.nl/>
- Website beeldbank Overijssel